

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 7. novembra 1860.

Kako je in kako bi bolje bilo na Pivki.

(Dalje).

II. Poljedelstvo.

Poglavitni vzrok revnega kmetovanja na Pivki so pre-drobno razkosane kmetije, kar sem že v 23. listu letošnjih „Novic“ dokazati skusil. Razodel sem tudi v ravno tistem listu svoje misli, kako bi se tej nadlogi dalo pomagati. Dasiravno sem vse tiste reči le ob kratkem omenil, vendar mislim, da za vsacega Pivčana dosti umevno. Naj prebere moj tedanji spis ter se ozrè le po svoji kmetii, se bo pa resnice do dobrega prepričal in sam si rekel: „Glejte! sej res, mar bi v senci ležal tisti čas, kterega potratim od kosca do kosca, bi potem čil ložej delal!“ Zakaj kmetova osoda je drugačna kot gospodova: ta se sprehajaje spočije in navžije tečne sape, da more tuhtati in pisati; kmet pa ležé ali sedé novih moči prejme, da more spet mahati s koso ali cepcom. Ponovljam tedaj tudi tû: Temeljito zboljšanje revnega sedanjega kmetovanja na Pivki se dá zidati le na razmenjo in zložbo (komasacijo) posestev. Z neukretnimi nasprotami bi se res moralo biti, in le z velikimi težavami kaj doveršiti; pa kdor zmage želí, se ne sme boja bati. Veliko je sicer kmetov, kateri se tresejo za svoje kosčke, misleči, da se jim pri razmenjevanji mnogoverstna krivica dela; vendar jih je tudi dosti, kateri zložbe ali komasacije želé in radi boljši kose za slabši sosedu dajo, da imajo le več poljá vkup in bliže. To bi lahko z zgledi dokazal, ko bi bilo treba. Ker je pa premalo upa, da bi se kedaj te moje in več Pivčanov želje uresničile, ne bom s spisom nobenemu več skomine delal, ampak tû le jim predlog razvil, po katerem naj svoje kosčke obdelujejo, če jim bo ušech.

Tla cele pivške doline so po polji take, kakoršne po spašnikih; namreč debele ilove in pa apnénine. Razloček je le ta, da so spašniki večidel kamniti, polja je pa več ilovega. Peščenih tal se le malo vidi in sicer le po tistih kotih, kjer se potoci iz lapornatih gričev gmajne na polje ocejajo. Je tedaj le oglajeni drobni lapornik z ilom namešan, ktera mešanca je pa le plitva, tako, da komaj brazdo zakriva, pod katero je že čisto ilo, ali več še apnéna zemlja ali celó živa skala. Po takih tleh brazdo lahko vlečeta dva vola. Nekteri taki koti in žlebovi, ki imenovane potoke sprejemljejo, so pa tudi močvirnati, kakor ravno pred Slavino, skoraj cela okolica potoka Porečnika, krog orehovškega Korotana, večidel bregov podnanoške Lokve, tudi po več mestih bregovi Pivke. Te tla se štejejo v dolini med najrodovitniše, in so skoraj skozi in skozi le košenine; malokje jih orjejo, ker jih voda pogostoma zaliva; pa kdor jih orje, mora že dva para vpreči.

Podnanoške polja, valovno gričaste tla, so najtežje ilove, tako da je treba pvsod v plug dva para vpreči in sicer dobra para. Zato bi Podnanosci, ko bodo konje poprodali, ne smeli samih krav imeti, ampak tudi volov več ali manj, kakor je kmet in lastnost njegovega polja. Čedalje gori po Pivki so pa tla zmiraj ložejše, ilovica z

apnéno perstjo zmiraj bolj namešana, po nekterih mestih je perst prav černa in rahla in zlo rodovita.

Iz vsega tega se razvidi, kakošno in koliko blaga kmet na Pivki za ral potrebuje. Vem, da je marsikdo drugačnih misel kot jez ter bo terdil: „Za ral in vožnjo je treba volov na Pivki kakor drugod“. Tudi jez vsacemu večjemu posestniku za delo vole priporočam, krave pa le za mleko. Ali kakošni posestniki so na Pivki? Skoraj sami polzemljakarji in maseljčarji in celó polmaseljčarji. Kar tak klaje pridelal, mu jo par volov v enem mescu vso pod kožo spravi. Izgledov je na Pivki dovolj, kam privolarijo mali kmetje, in pa kako se godí kravarjem. Polje unih je leto za letom pustejsje in hujše zadolženo, da pride nazadnje na boben; ti so pa tako rekoč cvet pivškega kmetijstva. Kdor ne verjame, naj se le po domači vasi pazljivo ozrè.

Poglavitni pridelki na Pivki so: Krompir, pšenica, oves; po nekterih vaséh tudi fižol, ajda, korenje in repa; vendar za prodaj težko kaj ostane zunaj unih treh pervih. Vse drugo, kar se seje in sadi, je le malo pri malem komaj za domače potrebe ali pa še ne. Marsikdo se bo čudil, da Pivčanje nobenega družega pridelka na prodaj nimajo, ki se drugod po Slovenskem v toliki obilnosti vsako jesen spravíja; na primer: koliko ajde po Gorenskem in Dolenskem in po več notranjskih dolinah, koliko repe na bližnjem Krasu, koliko zelja celo po Čičarii itd.! Res, da pivški svet se ne more meriti ne z gorenskimi ravninami ne z dolenskimi dolinami in goricami, ne z rodovitnostjo kraških ograd; pa vendar bi se lahko veliko veliko več pridelalo, ako bi Pivčanje sedanje zaostalo kmetovanje opustili ter hiteli v tej reči za sosedi, kakor hité v nepotrebnih rečéh. Zakaj ga imenujem „zaostalo“ kmetovanje? Zato, ker se ne ujema s potrebami zlo obljudene dežele. Nekdaj je bilo tako prav in koristno; zdaj je napak, ker potrebam ne zadostuje. Pogovarjaje se pred tremi leti z nekim previdnim Dolencem o poljedelstvu, mu popišem, kako Pivčanje kmetujejo; — kaj mi reče? — „Pivčanje ste tedaj še v dobi pastirjevanja!“ in mi kar verjeti ni mogel, da je tako. In pa kdo drugi bo verjel, kar bom zdaj le popisal, razun Notrajnec blizo Pivke bivajoč, dasiravno je resnica, da bi tako ne bila!

Pivška vas ima polje krog sebe ležeče v pet ali šest delov razdeljeno. V vsakem delu ima kmet kakih pet do deset koscov. Pervi in drugi del je vsako leto tisti, v kterega sejejo samo pšenico, rež in ječmen; imenujejo ju „perve“ in „zadnje pšenične njive“ ali „pšeničnice“. Za „zadnjimi pšeničnicami“ pridejo „ovsenice“, tretji del polja, v kterega sejejo oves, kateri hoče tudi setve „pšeničnic“. Četerti del so „ajdove njive“, v ktere ajdo in proso sejejo; tam pa tam se vidijo tudi setve unih treh delov. Peti del so „krompirjeve“, šesti „korenjeve njive“; le v ta dva dela seje ali sadi vsak, kar se mu dopade. Te šestere njive se versté leto za letom krog vasi tako, da v šestih letih okoli pridejo.

Da je treba vsako leto kaj družega na njivo vsejati ali vsaditi, to Pivčanje dobro vejo in tudi storé, kakor pa-

metni kmetje drugod po svetu, ker narava tako hoče. Al da so setve in sadeži krog vasí tako navezani in se tako motajo kakor vozljata štrena na motovilu, to je napčno in ne streže pridu. Zakaj pa ne? saj vendar „red je žila življenja!“ Resnično in zmeraj, kjer in kakor ga narava tirja po zapovedi premodrega Stvarnika; ne pa zmiraj, kjer in kakor ga ljudje silijo. Prav dober je bil tak red nekaj, dokler je bila vas še majhna in so bile posestva tedaj večje in poglavitno premoženje vaščanov čede. Velika čeda je malo družino najbolje preživila, da so le kolikaj poljskih pridelkov imeli. Zdaj je pa ravno nasprotno. Človeštvo se je tako pomnožilo, da ne morejo več čede poglavitni del življenja biti, ampak le poljskim pridelkom pripomoči. Zato mora človek poglavitno skerb na polje obračati, in blaga le ne zanemarjati: pastirstvo se mora poljedelstvu umakniti. Vesvoljen napredek in potreba sta s časom tudi Pivčane dalje vlekla, da so več kot polovico svojega posestva obdelali; al pastirovanje v poljedelstvo vendar še tako mešajo, da ni s tem ne z unim nič, ker eno drugo obotavlja.

Kakošni zakladi v spašnikih zakopani ležé, sem v prvem delu pokazal; kako pa pastirovanje prid polja krati, bomo tu le vidili.

Na Pivki najpred dozori ječmen, potem pa rež in za njo pšenica. Te tri setve začnejo žeti navadno najzadnje dni mesca malega serpana, in jih požanjejo prvo tretjino vélikega serpana. Drugo tretjino imajo z ovsom opraviti, včasih še čez; vendar do konca mesca so že tudi s prosom pod streho. In kvaterni teden tudi ajde nikoli na njivah ne najde. Prec za njo mora krompir, repa, korenje iz zemlje. Krompir je zrel, tedaj le v hram ž njim; al repa bi lahko še rastle, korenje bi se v zemlji še debelilo, pa mora ven — zakaj? — Pervič zavolj čede! drugič zavolj rali!

Njive, ktere so že zadnje dni mesca malega serpana poželi in bi jih lahko par dni še pred, bi mesca kozoperska lahko drugo letino dale, pa ležé prazne — zakaj? Zavolj čede! Berž ko Pivčanje ječmen, rež in pšenico iz njiv domú speljajo, popusti čeda gmajno in gré v njive. V osmih dneh povzije do bilčice, ki jo more odgrizniti, kar je zelenega po pšeničnih njivah; zemljo, po kateri se vedno suče, pa tako steptá in zmlaji, sosebno kadar je vreme mokrotno, da bi mlatič tako dobro na njivi mlatil, kot v skednji. V tem času so tudi ovsene njive prazne, ktere enaka osoda zadene; za njimi pa po versti do korenjevih. Zato mora do kvaternega tedna vse pod streho biti; tudi kar bi lahko še celi mesec in čez, skoraj do vseh Svetih rastlo in se debelilo. Potem pa toži tam una, da nima s čem prešičev rediti!

Ravno tako pametno je, na tiste njive repo in korenje sejati, na ktere pride k letu pšenica in rež! Vsak bi lahko spomladi vedil, da bo moral te njive že kvaterni teden orati; zakaj bi tedaj raje ajde, prosa, detelje na-nje ne usejal ali krompirja ne vsadil ali kaj družega, kar pred kvaternim tednom dozori! (Dal. sl.)

Kako slabe goríce popravljati.

(Konec).

10. Tretja kop tudi goríce popravi, da pomaga rožju, da dalje, lepše in močnejše zraste, in več grobanja dá. Tretja kop se mora ob Jakobovem opraviti.

11. Ako se ters lepo gladko obreže, od sovolov, suhah verhov, stare skorje in mehena strebi in očisti, mu tudi hasni, da bolj lahko raste in lepše rožje poganja.

12. Nakoliti tersovje in visoko privezati tudi pomaga, da rožje bolj meč ima rasti. To se vidi vselej po vezi. Kakor hitro je ters privezan in na miru, da ga veter ne maja sém in tjé, je berž rožje bolj čversto in dalje viditi. Kakor hitro se kje ktera rozga more s svojimi perstici prijati za vejo pod kakim drevom, berž tako

dolga zraste, da kmali čez drevo pride. Kol je zato tersu potreben, ker ters je po svoji natori poprijemavna rastika, ktera je od začetka v germovji in pri drugem drevji rastle, za ktero se je prijemala. Bog jo je že tako stvaril. In kjer so ljudje ters začeli soseb saditi, in gorice delati, so ga pri drugem drevji sadili, da bi se imel za kaj prijematí: če pa na samoti, so mu kolje stavili in ga privezovali, ako se ni mogel sam prijati. Koliti in vezati ters je potrebno tudi zato, da je grozdje na miru, in se bolje in ložeje zori; kajti če veter ters in grozd sém in tjé goni, ti ne bo grozd tako hitro sladek, kakor če je na miru, da ga sonce ne more speči. Zato pa tista dva gospodarja v lotmerških goricah, ktera sta kolje zaverгла in tersovje drugač dala vkup v germovje vezati, nimata naslednikov. In žalostno je tudi gledati v tistih goricah, kako veter ubogo tersovje sém in tjé goni, po zemlji ž njim zmeta, grozdje terga in steplje doli, ters tare in kvári.

Ni pa vsikdar nemarnost, skopost, nepremožnost ali nevednost kriva, če so gorice ubožne in zapušene. Mnogokrat je krivo tega:

a) hudo vreme, da se ne more delati in grobati v jeseni, pozimi in na zmladetje, kadar je najboljšo in bi se grobati moglo. Pozneje pride drugo delo na versto, in se ne more več vse pogrobati, kar bi se rado. Tako dosti popravka zaostane pri goricah, ako je vreme nagajalo;

b) pomankanje delavcov, ki se razidejo v druge kraje, da mnogokrat ni koga dobiti. Marsikdo bi rad delal in popravljal vinograd, da bi le rok bilo;

c) dolga ne huda zima, kadar je velik sneg in dolgo terpi, da ne morejo ljudje v goricah delati in grobati; če je zemlja skoz zmerznjena, se tudi ne dá delati. Velik sneg dosti tersa in rožja potere, in če je huda zima in oster sever brije, tersa jako dosti pozebe in spoka, da gorice postanejo redke in slabe;

d) slabo rožje, če ne raste in ga ubije kaka megla ali rosa; ali če rožje toča potere, ali potolče, da je krastavo; če rožje ali očje pozebe, se tudi ne more grobati, ker se krastovo rožje tare pri gibanji v jami; tedaj ni moč goric popravljati;

e) hudobnost in jalnost ljudi. Tudi sosedje, sovrážniki in drugi ljudje delajo kvar kakor na njivah tako tudi na goricah, da spasejo z živino ters poleg krajev in po sepih, da se ne more obvarovati. Drugi hodijo v škodo po goricah in si poti delajo, in dosti mladega tersa pomezijo in poterejo. In zadnjič kakor na drevji tako na tersu jalnost in hudobnost ljudi kvar dela, ker včasí ters podsekajo ali podrežejo. Tako se je zgodilo toto leto, da je nek skerben mož imel pri svojih goricah lep, velik in ploden ters, pa hudobna roka — bodi Bogu potoženo! — ga je prerezala, da se je vés posušil z grozrdjem vred. Š.

Zdravilske reči.

Kako merzlico (zimico) pregnati.

Prosim ljube „Novice“, naj povejo Slovencom pomoč zoper merzlico, ktere se naši hrabri bratje Rusje poslužujejo, ki jim je domača, sploh znana, in stara kakor je star velikanski narod ruski.

Če je namreč kdo med njimi merzličén, si s kako rečjo roke nad komolcom (Oberarm) in noge nad kolonom (Oberschenkel) nekoliko preveže pred vsakim napadkom, ki, kakor je vsakemu znano, obstojí iz mraza, vročine in potú, in jih pustí tako dolgo prevezane, da ga mraz in vročina mine, in se potiti začne. Nekteri si samo roke prevežejo, drugi samo noge, še drugi eno roko in eno nogo, in sopet drugi obe roki in nogi, kakor je komu drago. Se vé, da prevez ni in ne sme biti terda, ampak takošna, da se lahko brez vse bolečine terpi in da samo v poverhnih kervnih žilah tek kervi zaprè. Za to rabo je najboljši kos povoja, s katerim se otroci vseh slovanskih staršev — pač

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 14. novembra 1860.

Koliko zemlje se zgubi po poljskih potih in stezah.

Gledé na poljsko postavo, ki smo jo letos dobili, hočem tukaj le eno nepristojnost ali tako rekoč nemarno napako omeniti, ki se pri kmetijstvu tako pogostoma nahaja in ki toliko kmetijam veliko škodo prizadeva po preveliki potratu božjega darú, to je, ljube matere zemlje ob poljskih potih in stezah, — potrate pravim, ki je sedanji čas gotovo nihče zagovarjal ne bo. V starih časih, ob katerih niso bile zemljištva in kmetijstva še toliko vredne in s takim pridom obdelane, in katerih obdelovanje je kmetovavcom še velike stroške prizadajalo, kjer so se pridelki še po majhni ceni dobivali, in tudi davki niso bili na tako visoki stopnji, kakor dandanašnji, takrat gotovo ni bilo kmetovavcom tako zameriti, da so poljske poti in steze križem sém ter tjé čez najlepše travnike, njive, vinograde razpeljevali, da so si le nekoliko korakov pota prikrajšali, ali se pa blatnih in močirnatih krajev ognili. Še dandanašnji se gojzdje nahajajo, v katerih je vse s poti prepreženo, kjer je tako rekoč več potov kakor dreves, kjer je po troje ali četero potov dostikrat blizo eden drugemu v kak kraj napravljenih. Na veliko takih potih se nahajajo grabni z vejami in dostikrat s celimi drevesi nalašč prepreženi, da se dá čez nje voziti. — Če gré pot navzdol, se že močne drevesa sečejo, in zadej kolom pripenjajo, namesti da bi se s cokljami zaverale; pod klancom v prvi kerčmi pa se derva za kozarec cvička puščajo.

Pa gorjé takemu posestniku, kateri bi se prederznil, prepovedati takošen pot v gojzdu ali na travniku, ali zabraniti stezo čez njivo ali pa čez vinograd; boljše bi mu bilo, da bi rojen ne bil. Celi okraj ga sovraži. Iz gole hudobije napravijo njegovi sosedge sém ter tjé več in širjih potov in stezá, in če se on tudi do njih oberne in jim reče: „Ljubi sosedge! sej imate drugo pot; tukaj mi delate veliko škodo; jez moram za svoj svet veliko davka plačati; ta pot ne stoji v nobeni mapi, in je tudi ravno tukaj nepotreben“. Al vse to nič ne pomaga; odgovoré mu zabavlja: „Mi imamo pot tukaj že čez 30 let, toraj pravico, naj stoji na mapi in v gruntnih bukvah ali ne“. Ugovarja se mu, da je bil menda že takrat napravljen, kadar se ni na njegovem zemljišu še nič pridelovalo, ko je še celina in pušava bilo, — in tako nič ni opravil.

Taki ljudje, ki tako govoré in ravnaajo, se derzé svoje umišljene pravice, če tudi ne morejo spričati, da sta pot in steza že 30 let stara; vsi opomini, prepovedi in rubljenja so zastonj, jih na pravo pot spraviti. Skorej bi djal, da taki ljudje imajo zares kosmato vest, in koračijo dostikrat brez vsega pota navprek čez travnike, njive in nograde, kar se v omikanih deželah gotovo nikjer ne nahaja.

Kako pa, če bi zdaj, ko so zemljišča več vredne, ko se od njih večji davki plačujejo in je tedaj treba, da se na vsako ped zemlje gleda, kako — pravim — če bi se posestniki takih zemljišč, čez ktere so potje in kolovozi napravljeni ali steze razpeljane, kodar jih prav za prav ni, na župane obrnili, da bi pravični možje to reč natanko

pregledali in presodili, ali je pot in steza tû in tam res potrebna ali ne? Če nista potrebna, bi mogla županija vasčanom na znanje dati, da tega in unega pota ni treba, da se ne smé več po njem ne hoditi ne voziti, in da stara navada takim potom in stezam ne dá nobene pravice, ampak je očitna potreba. Če bi pa župani tega ne hotli zapovedati, ali pa če se njih zapoved ne spolnuje, naj bi kantonska gosposka k temu pripomogla in to reč dala natanko pregledati, kako in kaj.

Ta preiskava je tem bolj potrebna, ker se dandanašnji le prerado vse verjame, če se je čez kakošen travnik, njivo ali gojzd le nekoliko časa hodilo (kar večkrat kak slab in neskerben gospodar dopusti), da tako mora tak pot ali steza biti, naj je potreben ali ne!

Da pa ni vselej mogoče nepotrebnih potov in stezá po pravnih poti odpraviti, vsak kmet lahko razume; tega mi ni treba posebej praviti. To zamore soseska sama, ali pa dotična kantonska gosposka najlože izpeljati, kateri potje ali steze naj se opusté, kateri pa obderzé.

V tej reči imamo pa še to napako v misel vzeti, in ta je: Od sv. Mihela do sv. Jurja misli vsak, da je ljudem in živini dopušeno, po vsakem travniku, senožeti ali njivi, kodar se komu poljubi, križem sém ter tjé hoditi in živino pasti, češ, da ob tem času se nikjer škoda ne dela, če se tudi travnik ali njiva pomandra in potlači, da je gerdo. Dragi moji, to ne veljá! Ta misel je prazna. Kdor tako kvasi in travnike in njive poškodeje, bo pravdo zgubil, in storjeno škodo bo mogel plačati, če ga sosed zgrabi. Sv. Mihel ni dal nobenemu pravice, da bi se smel polastiti tujega blaga. Marveč ima sv. Mihel vago, s katero meri vse pravično in vse nepošteno.

Kako je in kako bi bolje bilo na Pivki.

II. Poljedelstvo.

(Dalje).

Koliko več bi se pridelalo, ako bi se previdniše kmetovalo! Vse drugače je tedaj treba začeti. Ako res ni Pivčanov volja, raztresenih kosčkov v večji kose zediniti, naj bi saj čedovanje po polji opustili in poljedelstvo si takole vredili:

Kadar kmet svojo njivico izorje, več ali manj njive štirih sosedov pohodi in sicer na vsakem koncu tako na dolgo, kakor je njegov plug dolg, kar ni malo, kdor si misli drevo in pred njim vprežena dva para živinčet; na vsaki strani pa, če ni zlo zlo neškodljiv, saj kolikor sta vol in človek široka. Vsak lahko vidi, kakošno škodo bi kmet napravil seosebno v mokrotnem vremenu, ako bi spomladi njivo oral, ktera se steza na sosedovo ozimino ali leži prek nje. Zato je prav pametno in dobro, da je polje v toliko delov razdeljeno, kolikor je poglavitnih setev in sadežev; in tako mora ostati, dokler je polje razmervljeno, ker tako kmetje vkup ležeče njive vsi saj v enem tednu poorjejo in si malo ali nič ne škodujejo. Treba pa bi bilo:

1. prenarediti poljski red nekoliko. Za ajdovimi njivami naj bi bile korenjeve in za temi še le krompirjeve.

Tako bi repa imela čas rasti in korenje se debeliti; krompirjeve njive bi pa bile lahko vselej o pravem času za pšenično ral prazne. To bi sicer v navado pognojevanja enmalo zmešnjave s prvega prineslo, pa nič ne dá, ako bi se v nov red prestopilo, bi bil veliko lepši, kot je sedanj. Pivčanje namreč gnojé prve pšenične njive, zadnjih pa ne, in ovsenih tudi ne, tako da dve leti zaporedoma nič gnoja na njivo ne pride. Potem pa dve leti spet pride; namreč v ajdove in krompirjeve njive, v korenjeve pa spet ne. Po mojem bi se pa njive boljši vsako drugo leto gnojile, kakor bomo spodej slišali.

2. Ral nekoliko ovreči. Zdaj orjejo najpred prve pšeničnice, in ko so te že obsejane, začnejo zadnje orati. Jez bi pa svetoval zadnje pšeničnice dobro gnojiti, v nje tudi rež in ječmen sejati in jih pred kot prve obdelati, zato da bi jih tudi pred kot prve požeti mogli. Zakaj pred požeti, bomo tudi pozneje slišali. Pervih pšeničnic bi pa ravno tako ne bilo treba gnojiti, kot zdaj zadnjih ne gnojé, ker bi prišle na dobro gnojene krompirjeve. Po tem redu bi tedaj vsako njivo vsako drugo leto pognojili, kar bi persti gotovo bolj teknilo in rast bolj pospeševalo kot zdaj, kdor je že tak stiskavec ž njim, ali prav za prav, tak lahkomisljen zapravljivec, da ga raje zanemarja in preč meče, kakor na njivo vozi. Zakaj gnojili bi zmiraj drugi, četerti in šesti delj njiv, namesto da gnojé prvega, četertega in petega. Tako bi nobena setev ne prišla na zlo puste njive, in perst bi se nikoli tako ne izpila. Pa bodo Pivčanje rekli: „E kaj, oves nam lep zraste tudi na pustih njivah!“ Jez pa terdim, da bi oves še lepši zrastel na pognojenih njivah. Dalje: „Krompirjeva njiva mora biti dve leti zaporedoma pognojena, potem je krompir debel na nji“. Dobro rečeno! Menim, da bo vsak kmet to poterdil. Zato bi ne bilo napak, ako bi po nasvetovanem redu tudi v korenjeve njive saj malo gnoja pod brazdo vergli; gotovo bi se korenje, repa, fižol, bob, leča, in kar še v tiste njive pride, ne sperlo ne z gnojem ne z gnojivci. Zdaj mi bojo pa rekli: „Kje bomo toliko gnoja jemali!“ Kako bi se tega napada rešil! Težavno je termo iz glave zbiti; nemogoče bolnika ozdraviti, ki ne verjame, da je bolan. „Novice“ so že dosti podučnih spisov prinesle, kako naj bi si kmetje gnojnišča napravili, in kako z gnojem in gnojnico ravnali. Zato se mi nepotrebno zdi, vse to spet na dolgo in široko razkladati. Omenil bom tedaj le, česar je Pivčanom posebno in najbolj treba slišati.

Gnojnišča so na Pivki skoraj skoz in skoz na napčnem mestu in napčno narejene. Največ vasi namreč tako leži, da tla na eno ali drugo ali na vse strani od hiš visé. To je prav, zakaj zmirom je bolje, da je hiša na suhem kot na mokrem, ne le za pohištvo, ampak tudi za zdravje blaga in ljudi. Menda zato so pa Pivčanje mislili, da mora tako tudi gnojnišče ležati, ktero se nahaja pred ali za hišo. Če leži za hišo, se vsa gnojnica, tako rekoč sok gnoja, oceja čez vert na polje. Vertu pride sicer v prid, da je tak, da ga je lepo viditi; in če je za njim košenina, tudi nji v prid pride gnojnica. Al največkrat so njive sém ter tjé tudi pustine. Če je pustina, vsak vidi, da je gnojnica na nji zaveržen zaklad. Če so njive, se razliva gnojnica po jamčih, od kodar jo dež spera, da ne pustí ne duha ne čuha za sabo. Še nerodniše leži gnojnišče pred hišo. Da ne govorim o nasledkih, kateri izvirajo stanovavcom take hiše v zdravji in v očéh bližnjih in tujih ljudi, omenim le, da gnojnica gré tako vsa pod zlo; voda jo spirá ali po sredi vasi v kak kolovoz in po njem ali v kako strugo, ali se pa zgubi po kamniti gmajni.

Gnojnišča naj bi si za 3 ali 4 čevlje globokeje skopali za hlevom ali skednjem, ali če tega ni moč, saj bolj na vert kot pred hišo, ter ga z drevjem obsadili, bodi si že kakoršno hoče, da le dobro senco dela. Proti gnojniščini jami naj se oceja mokrota in blato iz celega dvorišča in iz vseh hlevov. Hlevi pa naj se pogostoma snažijo in iz-

kidujejo, ne kakor nekteri delajo pustivši gnoj po dva mesca in čez v hlevu, da stoji blago z zadnjimi nogami veliko višje kot s prvimi. Da bi se pa kup v gnojni jami bolj narastel, bi bilo prav dobro ulice pred hišo in poleg verta, na katerih je navadno veliko blata in smetja, večkrat pometati in smeti na gnoj metati, kakor tudi gnoj s kako perstjo iz gmajue ali kjer je kak nepotreben grič, mešati, posebno za take njive, ktere so zlo plitve. Korist bi bilo na vse kraje.

3. Bi se morala žetev kolikor toliko pospešiti. Pivčanje žito tako dolgo zoreti dajo, da zernje samo iz klasja pada. Zato ga ni treba še le v kozolce staviti, kakor Gorenci in Dolenci delajo; temuč kar se dopoldne nažanje, se popoldne lahko omlati, če le ni njiva preveč plevelnata, bila. Da se pa trava v snopji posuši, ga pusté en ali pol-drugi dan na polji ležati.

Pri ti priložnosti moram vendar omeniti, kaj in kako je s kozolci na Pivki. Naj pa nikdor ne cikne, da njemu osebno tú nasprotovam, zakaj tacih misel sem bil vedno, od kar sem se po raznih krajih Krajskega ozerl in lastnosti Pivke bolj opazoval. In da bi se v ti reči posebno, kakor sem se v marsikaki drugi, morda preveč ne zatelebil, sem se pred posvetoval s Pivčanom, kterege moja domovina ponosno svojega imenuje in kterege med „Novičnimi“ dopisovavci „Novice“ same pravično med svoje pervake štejejo. Kar razodeti menim, je pa to-le:

Ker je polje na Pivki tako zlo razdrobljeno, ne vidim v takem ravnanji o setvi, kakoršno sem ravno kar zgorej popisal, toliko napčnosti in nespameti, kolikor nekteri, ki pridejo na Pivko iz krajev, kjer so kozolci potrebni, in tudi bi, kakor vsake pivške nadloge, tako pogrešanja kozolcov ne pripisoval le edini burji. Reva burja, koliko butaro so ji le pivški dopisovavci že na gerbo naložili! Sem že večkrat mislil: Zdaj je bo vendar že enkrat konec pod takim bremenom! pa ni dolgo, kar nam je spet čez Kras sem v Terst zlo zlo pihala. Je neki res taka, kot škratelj. Nikakor ne tajim, da bi ne bila burja huda nasprotnica kozolcom na Pivki; pa vendar vsacega zagotovim, da bi na Pivki ne le zidani, temuč tudi leseni kozolci zastran burje lahko stali, kakor ne le s ceglom krite in s kamnjem obložene hiše stojé, ampak še več visocih, s slamo kritih streh; in vendar ni burja za moje pameti še nobene čez Osojevnico odnesla. Huje kot serditost burje podira na Pivki kozolce, ali čem reči, jih postaviti ne dá, sedanji stan kmetij. Vprašam le: Kje naj si Pivčan kozolce postavi? — Mar na vertu za hišo? Da si bo na njem pripraven prostor naredil, bo moral saj pol verta, če več ne, ogoliti, in tako bo šlo še tisto pičlo sadje, ki ga zdaj dobiva, rakom žvižgat. In pa je treba tudi vediti, je li lega verta zato, in kako bodo kokoši gospodinile, in kar je prvo: kakošen dohod je do verta, — marsikak kmet bi moral doberšno pot na rami snopje v kozolce in iz kozolca nositi. — Ali morda na kakošnem zunaj vasi ležečem kosu poljá? Kosi bliže vasi ležeči so že tako dolgi, da bi kozolce cele dolgosti ne potreboval, morda še polovice ne. Ali kaj širokost pravi? Pravi, da bi si moral kmet pred in zad voza vojesa narediti; in ko bi h kozolcu voz snopja pripeljal ter ga spraznil, bi moral vole čez-nj prenesti, da bi jih na drugem koncu napregel ter voz ritnisko odpeljal; zakaj soseda na desni in levi ne vem, da bi toliko hlastenja po svojih kosih terpela, kolikor bi se ga pri obračanju storilo. Dalje je tudi tú vprašanje: ali ima kmet kos, ki se na kolovoz steza; veliko jih je, ki imajo dohod do lastnega le po ptujem. Blizo vasi tedaj kozolca ni moč postaviti drugači, kakor da se kosi razmenjajo, ali pa del polja odloči nalaš za kozolce. Pa če se toliko dá, zakaj bi se ne dalo vse polje razmenjati? — Dalje od vasi so njive in košene dosti prostorne; pa kakošno delo bi to bilo, vsak lahko previdi. O žetvi bi kmet iz koscov krog vasi ležečih nekoliko celo skozi vas vozil h kozolcu, ki bi četert, morda pol ure delječ od vasi ležal, in o mlatvi spet od doma v

skedenj! Takemu početju bi se le bedak smejal, pameten bi pa z glavo majal in kozolčevavce miloval.

Da mokro leto, kakoršno je letošnje bilo, o žetvi veliko škodo dela, zoper katero bi bili kozolci dobra pomoč, je gola resnica, ktere ni treba še le dokazovati; pa take leta so na Pivki, sodim, zelo zelo bele vrane.

Iz vsega tega sklenem, da morajo Pivčanje tako dolgo brez kozolcov biti, dokler bojo njih kmetije v sedanjem stanu. Kadar bojo pa polja porazmenjali in za hišami prostorne verte imeli (Bog vé, kdaj bo tako!), si bo lahko ta in uni poslopje razširil, ali prekelj po stebrih nabil; pa kdor tega poslednjega storil ne bo, da bo le sicer umno kmetoval, mu saj jez ne bom soldaških palic namirjal.

(Dalje sledi.)

O učiteljskem časniku.

Kar so „Novice“ dvakrat in tudi unidan „Glasnik“ spregovorili o osnovi novega slovenskega šolskega časnika, naj bi pač ne ostalo le pri praznih besedah, ampak besede naj bi postale resnica berž ko je mogoče. Da se večidel vés up prihodnjih boljših časov opira na dobro uravnane ljudske šole, tega tukaj ne bom ponavljal, — je bilo že dovoljkrat dokazano in je toraj brez vsega daljnega pripovedovanja jasno kot svitli dan. In akoravno stara, je pa vendar še vedno veljavna resnica, da kdor se sam ni učil, bo tudi drugim malo povedati vedil. Ako učniki hočejo toraj svojega častitega imena in svetega poklica vredni biti, jim je treba toliko urniši koračiti v omiki naprej, kolikor večji so upi, ki se edino le na šole opirajo, — da! učniki morajo biti v omiki toliko spredaj, da terjatvam sedanjega časa tako rekoč s pomagljivo roko že nasprot pridejo. Učiti se jim je toraj treba, mnogo mnogo učiti. Dobro vredjeni šolski časnik naj bi jim bil učnik, zlasti o vednostih, ktere vsakdanja pratika rodi. In tacih dandanašnji gotovo ni malo. Da bi dobrega učiteljskega časnika ne potrebovali, tega ne bo nihče terdil, kdor ima zdrave možgane v glavi. Al ena je prevdariti: Kaj misli večina slovenskih učnikov o tem, taistih namreč, katerim bi bil nov list to, kar je ribi voda. Kaj?! — bi utegnil tú marsikdo debelo gledati. Le počasi! Imeli smo časnik, po katerem marljivi učnik, ki se je bil svojega poklica zvest in si je liste enako skerbni bčelici v knjigo zvezati dal, še zdaj skerbno sega; več let nam je donášal razne poduke o šolstvu, lepe povesti, mične pesmice itd. Ktera nezgoda je zadala temu listu smertni udarec? Jez nočem tega praviti; zarudele lica večina slovenskih učnikov naj dajo odgovor na to! Pa — mi bo kdo ugovarjal — zdaj bi bilo vse drugač; takrat je bilo manj šol in učnikov itd. itd. Dobro! — pa prestopimo se v novejši čas, v nedavne dni. Marljivi gosp. Praprotnik je iskal za izdavanje napevov k svojim pesmam sto naročnikov. Kaj mislite, čemu ležijo od našega slavnega gosp. Rihar-ja pregledani in poterjeni napevi kakor zakopan zaklad lenega hlapca v tamnem predalu? Ako bi bili marljivemu skladatelju segli učniki z obilnimi naročili pod pazdijo, davno bi se bile že glasile mične pesme v čast Najvišjega po slovenskih cerkvah. Da, slovenski učniki, vse druge strune bomo mogli napeti; če ne, prišel bo čas, ko se nam bo tesno godilo. Da bi nas za ohranjenje lastnega časnička premalo bilo, kakor se tú in tam kaki glas vzdigne, tega ne moremo verjeti *); — meje našega jezika so predeleč raztegnjene. Da

*) Zakaj ne? Saj so skušnje, kakor ste ravno sami rekli, žalibog! to že učile. Pa tudi drugod samostojni šolski časniki težko izhajajo; število bravcov je premajhno. Poslednji list „Glasnika“ priporoča „Novicam“, naj bi tudi nadomestovale šolski časnik. Rade, ako bi jim prostora ne manjkalo, bi obširniše pisale o šolskih zadevah. Al več, kakor dozdam, ne morejo. Kaj, ko bi pridni „Glasnik“ vzel to reč pod svoje krilo? Po naših mislih bi to najbolje bilo. S tem pa se ne zoperstavljamo samostojnemu listu nikakor. Poskusite! Vred.

bi pisatelj v manjkalo, bi bilo pač slabo spričalo o omiki slovenskih učnikov. Tudi zastran naročilnega dnarja naj nihče ugovora ne zblekne. Plača učnikov je v novejši dobi povsod tako določena, da za kakošne bukve še zmiraj kak krajcar ostane. Zakaj pa smo tudi poslani po farah? Da živimo sebi? O ne! Kaj pa bomo za Božjo voljo tudi počeli, če ne bomo zmiraj kaj novega zlasti slovenskega brali? Saj brati se pravi po besedah nekega slovečega pedagoga „pobirati“, in sam Izveličar pravi, da kdor ne pobira, raztresa. — Ljubljana! pokaži se nam zopet vnovič bela! Imaš može, katerim ni težava osnovati potrebnega in od vseh pravih učnikov željenega časnika; Vi pa, učniki, ne odrecite pripomoči, kajti največji dobiček bo Vaš. Bog! Rodoljub Podratitovski.

Slovenske národne potrebe.

Spisal K. Žavčanin.

(Dalje in konec.)

Silna narodna potreba je tudi ta, da se uresničijo enkrat prava, ki gredo slovenskemu narodu kakor vsem drugim na svetu, namreč vpeljanje našega jezika:

1. V šole sploh. Res, da so ljudske šole sedaj dosti boljše kakor so tačas bile, ko sem jaz začel šolske klopi likati in ko so nam „herr lehrer“ vse nemški koj s početka že razlagali; mi jih nismo razumeli, to vem, stene, mislim, pa še mauj! Namesto da bi nas bili naučili sto in sto potrebnih reči, ki jih domači človek potrebuje, ako iz ljudskih šol prestopi v djansko življenje, in katerih se pozneje naučiti nobene prilike več nima, so le Nemce hteli iz nas narediti in z nami vés naš narod. Kaj to je namen ljudskih šol, da se narod izródi? Nikdar ne! Star pregovor pravi: izrod je najhuje povsod. Škoda za zlati čas, ki se tako zgublja, ker se na nobeno stran nič ne doseže. O tem, kakošne naj bojo ljudske šole, pa so pisale „Novice“ že toliko, da ne bodo o tem dalje govorile, kakor tudi o gimnazijalnih šolah ne, nadjaje se, da bojo naši deželni zbori spoznali si za sveto nalogo, s krepko besedo potegniti se za to, kar je poterla narodova, pa tudi njegova pravica.

2. Naj se vpelje slovenščina v urede, (kancelije), ki imajo z ljudstvom opraviti. Pervi dan, rečem, bo zginila tista nezaupljivost, ki je našim kmetom pri občenji z nemškimi uredniki značajna. Kako važen je na pr. narodni jezik za sodnije, to zamore le pravoslovec zapopasti. Čisto proti pravoslovju je, da se zapisniki (protokoli) ne pišejo v tistem jeziku, v katerem se izprašuje, ker dostikrat ena sama beseda napčno prestavljena in v zapisnik zapisana, dela velike zmotnjave in more narediti tudi krivo sodbo.

3. Naj se naš narodni jezik upelje v cerkev, kjer še ni vpeljan. Imamo na mejah slovenskih žup (far) in tudi po mestih, ki so deloma slovenske, deloma pa nemške ali talijanske, v katerih se pa brez obzira na slovenske ovčice ali samo v nemškem ali talijanskem jeziku podučava, propoveduje in Bog moli!!! Napravil sem tri izkliknice, ker je to v nebo vpijoč greh storjen ne toliko na škodu slovenski narodnosti, ampak na škodu naše slovenske čudorednosti.

Z vpeljanjem slovenščine v šole, pisarnice in cerkev se bo vpeljala posredno tudi v naše društveno življenje.

Te potrebe, ki sem jih do sedaj naštel in kolikor mogoče pretresel, namreč probudenje narodne zavednosti, vterjenje domorodstva, uspeh sloge, bližanje našega književnega jezika hrv. serbskemu književniku, in vpeljanje slovenščine v javno in privatno življenje so za nas najvažnije in najsilnejše, — so potrebe perve verste. Na nje se opira naše narodno blagostanje! — Potrebe pa, ki jih bom še dalje omenil, so potrebe druge verste, zato mi morda nobeden ne bo zameril, ako jih ne bom preširoko razgrinjal, akoravno bi tudi vredne bile obširnega pretresa.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 21. novembra 1860.

Koza kmetijstvu koristna žival.

Kar je krava za bogatina, to je koza za reveža; daje mu namreč mleka, sira, pa tudi nekoliko masla. Zato se nabaja le pri revniših kmetih, katerim, naj stanujejo v dolinah ali pa v goratih krajih, primanjkuje klaje, da bi eno ali dvoje kravčet rediti mogli. Namesto njih si omislijo dvoje, troje ali četero koz, ktere se od perja živé, meje in muljave ob potih preredit.

Koza je res prav za prav za reveže stvarjena; ona se rada človeka derži, in je zadovoljna, če tudi po malem in slabe kerme dobiva. Skorej bi djal, da vse, tudi suho in pusto ščetinasto travo, zeleno in suho perje rada jé; leševe, bukove, topolove, jelševe, hrastove in mladike raznega germovja muli, da je veselje; vse je za kozo dobro, na najbolj pustih pašnikih in stermih pečinah, kamor goveda priti ne morejo, ali pa kjer ni cempera paše za-nje, se koza nažrè. S tem se pa koza kmetu najbolj prikupi, da ni draga, toraj si jo vsak revež lahko omisli; verh tega je tudi zlo rodovitna, in, če se le skerbno glešta, in če se ji dosti piče dajè, skor bolje molze kakor marsiktera krava.

Pa ne samo zastran molže je koza hvale vredna, tudi meso od dobro rejene koze je koštrunovemu jako enako; nje koža je dobra za rokovice; kozjo dlako in rogove, loj, kakor tudi kozjek, z eno besedo, vse zná umen gospodar porabiti in si v prid spraviti.

Al ne samo pri bajti bornega hribovca je koza koristna žival, temuč tudi v hlevu poleg krave premožnega gospodarja se pri kmetijstvu ta koristna žival nahaja in zastran posebnega prida redi.

Koz ne redé kmetovavci samo ondi, kjer jim sveta ali tako rekoč kozje kerme primanjkuje; ampak večidel le zato, da si pri kozji reji manjši posestniki kolikor toliko bolj opomorejo; ravno iz tega cilj in konca so se v poslednjih časih tudi premožniši kmetje kozje reje poprijeli, akoravno imajo toliko kerme, da bi lahko po dvoje in troje krav redili; pravijo, da so s kozjo rejo res prav zadovoljni.

Naša domača koza je, kakor nekteri pisatelji terdijo, bezvaržkega rodú (*Capra aegagrus*), ktera še dandanašnji na kavkaških, perziških in pirenejskih planinah divja živi. Skoraj povsod, kamor koli se je človek podal, mu je priljudna koza nasledovala; zato se je pa tudi po vsem svetu razširila in udomaćila. V Guineji in družih gorkih deželah se nahaja nekoliko manjša; na Rusovskem kakor tudi v družih merzlih deželah pa je večjega plemena kakor naša domača. V nekterih deželah, kakor na nekterih laških in kanarskih otokih, posebno pa v Madejri, se je koza sčasoma jako podivjila; toda če je koza še tako divja, jo človek vendar le kmali privadi, da se ga derži in je kmali vsa domača. Na otoku Fernandez v Avstralii so se zdvijane koze od leta 1705 tako pomnožile in zaredile, kakor na ravno poprej imenovanih otokih, da so jih lovci streljali kakor pri nas zajce.

Tudi v starih časih je bila koza že domača žival. Abraham, stari očak, je imel med svojimi čedami mnogo koz, in pozneje se je ta koristna žival pri Perzijanah, Arabeih,

Gerkih in Rimljanih zaplodila, in skoraj bi rekel, da je ob rimskih časih v naše kraje po Rimljanih pripeljana bila, posebno pa pod Karolom Velikim, kateri si je vseskoz prizadeval, kmetijstvo in živinorejo na višjo stopnjo povzdigniti. Od tistih koz, ki so se na cesarjevem dvoru redile, so se rabili rogovi, koža in meso. Na pašo se takrat niso smele goniti, ker so po gojzlih preveč škode napravljale, tem bolj pogostoma so se v hlevih domá redile.

V Ameriko je prišla prva koza po znajdbi te dežele; K. Kolumb jih je o drugem prihodu v Ameriko iz kanariških otokov več seboj vzel in v ti deželi zaplodil, kjer so se sčasoma tako zaredile, da jih je skor toliko kakor kobilic. Tudi v Avstralijo so se koze iz Evrope zaplodile, pa silno požrešni psi, ki jih je tu neizrečeno veliko, in so tukajšnjim deželam res strašna šiba, ne dajo mirú manjši živali, naj so domači zajčki, kozé, ovce in druge enake živali.

(Dal. sl.)

Kako je in kako bi bolje bilo na Pivki.

II. Poljedelstvo.

(Dalje).

Naštete tri premembe so pa zato potrebne, ker se drugače ne more druga letina pridelati, tako bi se pa. Namreč zadnje pšeničnice naj bi se kakor hitro je moč požele, potem pa prec zorale in obsejale. Večkrat bi tudi ajda še kaj lepo dozorela, vendar bi se moralo ž njo le bolj po malem. Repe bi pa za pšenico lahko pridelali vozove in vozove in ž njo redili polne svinjake svinj in prascov. Ne bilo bi treba celo zimo krompirja v zevenci ali oblici kuhati in korenja le za ime beliti, po njem bi se lahko špehovica cedila, pri zelji marsikaka jeternica skuhala in žgancom debeli ocverki pomagali v gerlo. Marsikak prešič bi se lahko v Terst ali kacemu kerčmarju prodal. Pa ne le prešičev, tudi krave bi z repo kaj lepo redili, da bi bile lepe gladke in debele, in bi se mleka namolzlo polno golido, ali kjer bi bilo več molznih krav, poln škač. Potem bi se prilegla kaša; koliko bi se naredilo sira in masla za dom in prodaj! Da krave repo rade jedó, vsak Pivčan dobro vé, sosebno če je kedaj blizo repne njive pasel.

To pa ni moja fantazija; to sem na Pivki kolikokrat slišal, preden sem misliti znal.

Perve pšeničnice bi pa morale prazne ostati, in sicer zato, ker jih je treba že prec drugo polovico septembra zorati in obsejati kot zadnje pšeničnice, do kterega časa bi repa še ne bila nič prida, da ajde kar v misel ne jemljem.

Drugače kot zdaj bi bilo treba obdelovati tudi polje, ktero Pivčanje sploh „v senožetih“ ali enako imenujejo. To polje namreč dalje od vasi leži in ni v tistih šest delov vredjeno, al ker je preveč odročno, ali pa ker ima drugačne naravne lastnosti, in ral med košenino namešano. Le v tem delu posestva je od soseske kmetu pripuščeno obsejati njivo, s čemur hoče. Zato pridejo v te njive vse setve in sadeži, kateri v polje, in sosebno detelja, korenje, repa, lan, zelje itd., tudi turšica, če komu na misel pride jo sejati.

Pa kako dolgo ima rastev tu odlog? Le teden dalje,

kot v korenjevih njivah, to se pravi, le za ime dalje. Zakaj ko začnejo kvaterni teden za pšenico orati, tebi nič meni nič, župan mora po vasi oznaniti, da naj domú spravijo vse, kar raste, tudi zelja ne izvzemši, ali pa gredó varovat, zakaj kvaterno nedeljo mora čeda čez vse. Nekteri kmetje, se vé, da se ježé, pa če nočejo, da jim čednik in pastirji krompirja ne popečejo in blago vsega družega ne požre, morajo ubogati. Le v kakošni ogradi je vse do svojega časa varno. Kako tedaj je mogoče, da bi Pivčanje redili blago in kaj prida pridelali! Dokler bo njih kmetovanje v sedanjem stanu, nikoli ne!

Kakor sem že rekel, pastirovanje je mnogo nadlog krivo. Krave tedaj v hlev, in v hlevu jih rediti; polju pa odlog, da na njem zore pridelki do svojega časa! Tega ne rečem, da bi nikoli ne smeli krav na njivo ali v senožet izpustiti na pašo, saj to dobri in umni kmetje povsod delajo. Čemu bi neki bil tisti plevél, kateri v jeseni po njivah raste? Al ravno to terdim, da naj bi Pivčanje tako pasli, kakor zvedeni kmetje drugod; kdo bi jih pa tega najložeje navadil, sem že več kot enkrat povedal.

Posebno pa se grajati mora, da so Pivčanje o pšenični rali taki stiskavci s senom in deteljo. Pozimi, ko blago brez dela v hlevu leži, mu valé po cele koše vsakoršne kerme, namesti da bi varčno največ z rezanco kermili; o rali pa, ko živinče celi dan plug ali brano vlačí, ga ne izprežejo opoldné k jaslam, ampak po njivi, da naj se pase; ponoči pa namesti mu domá večerje in počitka privošiti, naj se pase do enajste ure, do polnoči ali še čez! Ga mora v plugu griža guati, da je vedno v nevarnosti, kdor za njim klešči.

Poslopja imajo Pivčanje v primeri z družimi Slovenci prav dosti prostorne, čedne in pripravno uredjene, tako da bi lahko vsacega soseda poslali si hišo prezidat, kateri bi se prederznil, jim zanikernost v teh zadevah očitati. Še preveč zidajo. Čemu so polzemljakarjem in maseljčarjem hiše v nadstropja zidane s štirimi in več shrambami, ki pogostoma še v dve nimajo kaj staviti? Več vasi je na Pivki, ktere so čedniše kot marsikter terg ali celó mesto na Krajskem. Da bi le v lepih hišah vselej tudi primerno blagostanje domá bilo! Navadno stoji pivška hiša tikoma pri cesti ali vaški poti, drugo poslopje se pa steza od nje na vert. Kjer je hiša s ceglom krita, je drugo poslopje navadno od nje ločeno in s slamo krito; kjer je pa tudi hiša s slamo krita, stoji vse pod eno streho. Pri zadnjih se steza dvorišče ali borjača (dvorjača) poleg celega poslopja in je na unih treh stranéh ograjena z zidom ali pa s plotom, malokje z živo presko, ktere bi bilo na Pivki lahko več viditi. Pri unih je največ prostorno dvorišče med hišo in med drugim poslopjem ležeče, na levo in desno z viacim zidom obzidano. V enem kotu zraven dvorišča je goveji hlev, za njim pa ovčji; vès ostali prostor pod odrom imenujejo lupo, v katero o žetvi vse snopje z njiv speljajo in tako zložé, da le ritovje vèn gleda, klasje je pa notri skrito; tako mu ne morejo ne kokoši ne druge zobalke škodovati. Ko to pomlatijo, napeljajo notri krompirja, repe, korenja, da se tū ohladi in posuši, potem ga še le v hrame spravijo. Pozneje v jeseni pa ta prostor založé s steljo, frodljem, slabšim senom, katero še le mesca oktobra po gorah nakosé; in z enacimi rečmi.

Kdo ne vidi tū prav dosti lepega reda? Vendar bi bilo še marsikaj želeti, kar bi se pa Pivčanom počasi samo udalo, da bi le začeli bolj pogostoma „Novice“ in kmetijske bukve prebirati ter se po njih ukih ravnati, ali svoje kmetovanje kolikor toliko vsaj tako predelavati, kakor sem v tem spisu nasvetoval in kar se košnje, žetve in mlatve tiče, v unih dveh večkrat omenjenih listih „Novic“.

(Dalje sledí.)

Živinozdravilska skušnja.

Zoper čerm ali bolezen na vranici,

to je, tisto hudo bolezen, ki se najraje poleti v hudi vročini, pa tudi drugekrat v soparnih hlevih pod mnogoverstnimi podobami prikaže in živino nanagloma umorí, ker ji kri gosta in črna postane, se je po novejih skušnjah spet dobro poterdilo tisto zdravilo, ki so ga „Novice“ že pred več leti priporočevale, pa se je menda pri nas že preveč pozabilo; — to zdravilo je košenilni salmjakovec, ki ga vsak apotekar naredí, ako v 1 funtu salmjakovca (Salmiakgeist), 1 lot v prah zmlete košenilje (Cochenille) v dobro zamašeni steklenici skozi 24 ur namaka in potem lepo rudeči salmjakovec precedi in shrani.

V naše veliko veselje smo brali v gospodarskem časniku „Landw. Anz. für Kurhessen“ nove skušnje s tem zdravilom, ki njegovo veliko moč skoz in skoz poterjujejo. Gospod Riedl piše o njem tako-le:

„Ni boljšega zdravila za to nevarno bolezen — al od konca do kraja (konsequent) se mora izpeljati in ne jenjati, če v prvem hipu živini ne odleže. Meni je krava tako nevarno zbolela, da ji nisem ne ure več življenja dal. Ob 11. uri dopoldne je bilo. Berž ji dam 80 kapljic košenilnega salmjakovca v treh skledicah vode, vsakih 5 minut ponavljam to; ko sem 6krat ponovil, pa ji še ni dosti odleglo, ji dam 140 kapljic na enkrat. Med tem jo ukažem po herbtu s čistim salmjakovcom ribati in vsako uro kliširo z merzlo vodo (1 bokal vode) in 2 kvinteljcoma košenilnega salmjakovca dati. Ob eni sem jo dal po herbtu prav dobro z merzlo vodo politi in potem s slamo dergnuti. Odsihmal ji dam vsake pol ure spet košenilnega salmjakovca, pa čedalje manj na enkrat; ob 6. uri sem jo dal še enkrat z merzlo vodo politi. Ob osmih zvečer je bila popolnoma zdrava; je segla po klaji in je začela prežvekovati. Ponoči smo ji dali še vsako uro 80 kapljic, drugi dan še 6krat po 80 kapljic, tretji pa 3krat — in krava mi je bila zdrava, da je kaj. — Kmali so ravno tako ozdravljali 2 bolna vola in kravo, in povsod so bili ravno tako srečni, ker so stanovitno do konca tako ravnali. Pušati se bolni živini pri tem zdravilu ne smé“.

Tako govore nove skušnje; naj ima tedaj vsak gospodar, ki ima svojo živino rad, zmiraj nekoliko košenilnega salmijakovca pri rokah!

Za hišo kaj.

(Madeži od oljnatih barv na šipah se odpravijo) z žajfo, ne pa s terpentinom in sodo. Kdor je dal oknja barvati s kakošno koli oljnato barvo, je vidil, da se mu pomažejo ž njo šipe. Nič drugega ne odpravi teh madežev tako gotovo kakor žajfa in sicer navadna črna žajfa, s katero naj se madeži dobro namažejo in več ur namazani pustijo. Tudi penzeljni oljnatih barv se najbolj po žajfi omečijo in očedijo.

Zakaj se pri nas toliko zvonov ubije?

Zvon je draga stvar, in pogostoma pri zvonarji biti prizadene ljudém preobilnih stroškov.

V letošnjih „Drobtinicah“ pod nadpisom „Zvonovi“ razodevajo častiti gosp. fajmošter Hašnik s podučljivo besedo, da največ je krivo toliko ubitih zvonov tisto drobno zvonjenje, ki se pri nas imenuje priterkovanje. Gospod fajmošter pišejo o tem tako-le:

„Slavnoznani zvonar Anton Samasa mi je povedal, da naj več zvonov se po slovenskih krajih ubije, ker še zmiraj tisto drobnjenje imajo, katero zvonovom največ škodje. Lahko umemo, zakaj da se takrat največ zvonov ubije, kadar na drobno zvonijo (klenkajo, priterkavajo), ker takrat se le

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrt leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 28. novembra 1860.

Kako je in kako bi bolje bilo na Pivki.

(Dalje in konec.)

III. Sadjoreja.

Žalostniši kot živinoreja in poljedelstvo je stan sadjoreje.

Okoli, ki je vajeno v sosedni vipavski ali reški, tudi v bistriški dolini lepe verte gledati in se pasti tako rekoč po gojzidih sadnega drevja, katero zagrinja griče in žlebove in ravnice, zastonj po Pivki išče, česar tako nenadno pogreša. In vendar bi bilo tudi na Pivki lahko tako; lepi vertovi bi jo lahko sestrlili z južnima in z večerno dolino. Če je Pivka od Stvarnika manj lepe lastnosti prejela, — če jo sren mori in sever brije ali merzla burja prepihuje, ko v unih treh morda prijazno skoraj pomladansko solnce greje, ni že zato nezmožna, svoje otroke blagodariti s krotkotičnimi darovi; le ti so krivi, ker je ne uadlegujejo, ker ne jemljejo pridno iz njenega naročja, ker njeno zmožnost raje nehvaležno tajé in ji terdost mačohi lastno očitajo, da sebe krivičnosti oprosté — al koga tepejo kot sebe? Kakor je Vipava rajski vert naše dežele, ker rodi mnogoverstno sadje dežel, ktere milo, južno obnebje obdaja, — kakor je reška dolina srečna in radostna le zavolj obilnosti sadja, s katerim Dolane vsako leto obdaruje, — kakor bistriška dolina vse svoje zaupanje skoraj le v sadno drevje in murbe stavi: tako bi bilo na Pivki lahko sadje bramba lakote in mogočna podpora na vse strani. Če je premerzla za terto, za smokvo, breskvo itd., je ugodna za mnogoverstno drugo sadje, s katerim je veliko manj dela. Terto Vipavec z veliko večim trudom in skerbjo obdeluje, kot Pivčan pšenično njivo, toraj sad, ki mu ga donaša, se pravično sad njegovih žuljev in njegovega potú imenuje. Reška dolina, katero pri nas „Dol“ imenujejo, ni od nekdanj taka, kakoršna je zdaj; le trud in skerblija delavnost Dolanov in pa neutrudljiv uk ljudoljubnih mož jo je osrečil. In kako si Bistričanje naše dni na noge pomagajo z novimi nogradi in vertovi, in kako marljivo tudi murbe sadé, to dosti priča, da so spoznali, kak blagor sadno drevje donaša — oni so lep izgled, na-nje naj se Pivčanje ozrejo in — tako storé.

Rečeno je to kaj lahko, ali storjeno težko. In sicer zato, ker se kmet tako terdo derží, česar se prime, sosebno pa navade, v kateri je izrejen, da morajo nagibi do kaj novega živi živi biti, drugače so brez uspeha. In kdo ima najlepšo priložnost in, da rečem največo dolžnost, in zagotovilo najlepšega uspeha? kdo prerodivno moč v rokah? Kdo drug, kot ta, komur je edino prava sreča ljudstva izročena in v ktereга ljudstvo zato vse svoje zaupanje stavi! Ta in uni bo moje spise bravši rame majal ter rekel: kaj ta človek od nas tirja! smo mar poslani ljudstvo kmetovanja in takih reči učiti? Pa se gotovo moti: nota bene, da ne menim, sam tak učenik kadaj biti, ne komu družemu kaj tacega svetovati; in ljudstvo samo tacega obsodi in zaverže, kateri je vés le v posvetne reči in skerbí zateleban, bodi si za lastno mavho ali res za prid (pa le slepi prid) svojega ljudstva. Svetujem mu le resnično skerbnemu biti za blagor svoje čede. Njeni blagor je pa dvojin: je večin in

časen; časen je pripomoček k večnemu, zato: „delaj in moli!“ Zastonj mu je molitev, kdor ne dela, zakaj glad se ne dá izprositi, ga je treba odgnati. Revno je pa tudi delo tistega, ki ne zná prav delati; revež se le trudi in zraven morda veliko moli, kar je sicer prav — al „ne vsak, kdor kliče: Gospod, Gospod! pojde v nebeško kraljestvo“, ne vsak, kdor kliče: „Daj nam danes naš vsakdanji kruh!“ ga bo zato že prejel, temuč, kdor voljo nebeškega Očeta spolnuje, ta bo obojega deležen.

Skušnja učí, kaj je v očéh in v sercu ljudstva dušni pastir, ktereга perva in resnična skerb je blagor ljudstva; hočem reči, kateri ne opravlja svojih dolžnost le iz navade ali sebičnosti, ampak kakor poslanec, kateri se svojega poslanstva dobro zavé, in svoj cilj in konec vestno pospešuje. Kar ljudstvo od njega sliši in kar na njem vidi, vse sprejme, kakor besedo in djanje poslanca Božjega; nič mu ni resničnega, nič svetejšega od tega, karkoli se modrega sliši in vidi lepega med umerjočimi. Zato se tolikrat sliši: „Gospod tako pravijo“ in „Gospod tako delajo“ — „tako mora biti“. O, če je taka, zakopal je talente, kolikor jih je prejel, če prav le enega, kdor jih ni razposodil ljudstvu na tako bogate obresti, in pridši Gospod ga bo zaverigel, zakaj zaklad njegov je mertev: čeda njegova strada in žeje pojemlje.

Cerkvena zgodovina priča, da so različni duhovni redovi in misijonarji pridši v dežele divjih in na pol divjih narodov ljudi najpred učili deželo obdelovati in redno živeti; to je bila vselej in je še zdaj podlaga, na katero se opira zaupljivost, ljubezen in udanost ljudstva; to je temelj pravi in zmožni, na ktereга se zida spoznanje in resnična sreča in sveta vernost ljudstva.

Pa kaj bi opominjal na delavnost ljudoljubnih mož, dike in sreče naše Evrope v davnih stoletjih; kaj bi tudi kazal v daljno Ameriko in Afriko za možmi, ktere je naša domovina rodila v prid in zveličanje revnih divjakov? Med nami živé misijonarji, pa jih ne vidimo; nas kličejo, ne sicer s širokimi ustmi, zakaj niso častilakomni, ampak z lepim tihim izgledom v vinograd na delo, pa jih ne slišimo; nas hočejo primorati k ljudoljubnosti, pa ne z edino veljavno modrostjo, zakaj njih orožje je delavnost iz zavednosti svojega poklica, krotkost v pravem spoznanji svoje zmožnosti, in ljubezen, ktera vsaktero sebičnost s korenino izruje in popolnoma zatara. Takih izgledov vidimo po Gorenskem, po Dolenskem, po Notranjskem in krog in krog Krajskega; Pivčanom se pa v velicih razmerah najlepše razgrinja premska podoba.

Mesca avgusta je leto preteklo, kar sem pervikrat občudoval krasne žlebove in rajске griče premske okolice. Pred vasjo se snideva s kmetom, ki je ravno s polja domú koračil; na obrazu so mu sijale vse lastnosti, ktere vaščanovo omiko tako prijetno in ljubeznjivo delajo, dasiravno ni po meško olikana in ofrigana. Pogovarjaje se ž njim proti vasi, marsiktero zvem, ki mi je serce pregrela in z radostjo napolnila. Tú pred priprosto vasjo sem vidil spomin, kakoršnega si ljudoljubnost za dolge dolge čase utemelji: „Naša dežela je bila nekdanj revna“ — pravi kmet — „za sadje naši stariši še vedili niso, družega se je malo pri-

delalo, pa gospod, ki zdaj tam za Krasom v Terstu bivajo, so nam jo srečno storili in nas obogatili; če pa mi tako radi zabimo, Bog ima vse zapisano, kar nam so storili". Priprosto je sicer govoril, pa na obličji se mu je bralo, da govori kar misli, in da mu spomin hvaležne čutila v sercu budí. Sivi starček, še čverst korenjak v svojih letih, zadovoljen vživa plačilo, katero edino je za svojo skerb, za svoj trud iskal: ljudstvo je rešil pomanjkanja; ono ga pa hvaležno imenuje svojega očeta, ter mu prosi v pobožni molitvi nevenelega plačila iz nebes. Teh besed nisem iz oblakov vzela, ampak resnica so, in kdorkoli ima priložnost, se lahko prepriča in moral bo potrditi.

Kdor tedaj z gotovo priložnostjo in tisto zmožnostjo, katero ima, zedinjuje resnično voljo, ne lastnemu nagnjenju, ampak Božji časti živeti, kar njegov stan najbolj tirja, to se pravi po lastnem zveličanju in pravem blagru svoje čede hrepeneti, nikdar ne bo pustil kmeta tudi njegovih svetnih opravil tje v en dan ali po nespametni termi ali po ostareli nerodni navadi doverševati, ampak pomagal bo povsod, z izgledom, kjer je moč, kjer pa ni, z ukom in svetom. Uspeh njegovega dela mu bo obilno in najlepše plačilo na tem svetu, in na stare dni bo lahko rekel: Srečno sem dokončal svoje delo, ker se nisem zastonj potil.

Menim, da tole, dasiravno kratko, je vendar tako rečeno, da bo lahko razumel, kogar se tiče. Če je pa na deželi le ravno zato, ker se je tako nanoslo in drugače ni, če prav zoper njegovo voljo, — ali če mu je svitlačev duh serce tako prevaril, da ga le nečimernost in častilakomnost nosi in domišljivost lastne (se vé da tako-le ošemljene) vrednosti tako visoko dviga, da plava visoko visoko više, kot bi moral stati, — ali če je tako zvest naslednik Iškarijotov, da je že kdaj svojega mojstra prekosil, in ne le za pot in kušlje, ampak tudi za vsako besedičo srebernike tirja: bi mu bilo učenosti in zgovornosti treba, kdor bi ga hotel preveriti, da hodi po krivi poti zgrešivši cilj in konec svojega poklica. Jez o tem tedaj raje molčim, in le spet zavrnem na izgled, ki tako živo kličejo; slišati in občutiti mora njih glas, čigar serce za prid ljudstva ni popolnoma oterpnjeno, zakaj reva, ktera ljudstvo duševno in telesno mori, mu neizrekljivo moč daje.

Te verstice bodo morda komu neuščne, pa gotovo le tistemu, kateri jih bo nalaš drugače bral, kakor sem jih jez zapisal; pa ker se mi neobhodno potrebno zdé, sem jih moral zapisati, preden kratki spis sklenem.

Čudno se bo res temu in unemu zdelo bravšemu napis: „III. Sadjoreja“, pod njim pa to pridigo. Pa odgovorim, kar sem že večkrat, če prav ne tako očitno rekel: da sem to-le spisal tistim, ki „Novice“ berejo, ne tistim, ki jih ne berejo. Zakaj celih bukev o kmetovanji si prvič ne upam pisati, drugič bi jih bilo treba posebej, ne v časopis, natisniti, in tretjič natisnjenega je bilo že dovolj o kmetovanji v „Novicah“ in v posebnih zvezkih. Kdor tedaj obširnega uka želi, naj se oglasi, „Novice“ mu bodo gotovo z veseljem povedale, kje je kaj dobiti. Jez sem se bil le namenil povedati, kje potrebuje zboljšanja pivško kmetijstvo, in kako bi se moralo po moji sodbi začeti. Pogoji sadjoreje pa menim, da so si po raznih krajih enaki ali vsaj zelo podobni, da se le vé, kateremu sadnemu drevju je kraj ugoden. To sem pa tudi že povedal, da tepke na Pivki največ dobička obečajo, za njimi pa češplje in jabelka; drugo sadje pa bolj po malem, k večemu med hruškami ozimnice.

Sadjoreja se ne dá na Pivki zboljšati le na podlagi prenašanja, ktere sem v I. in II. delu nasvetoval. Zakaj dokler gmajna gmajna ostane, in dokler bo polje tako razmervljeno, ni za sadne drevesa nikjer prostora. Le kadar bo prostor za to, se bo dalo saditi. Nekoliko več bi se res tudi v sedanjem stanu kmetij storilo, al celó malo več; in ravno zato nimajo in ne morejo kmetje veselja imeti, se

z zasajevanjem sadnega drevja ukvarjati, kar pa se vé da hvale vredno ni. Nekteri poseka še tisto drevo, katero mu še na vertu raste; in zakaj? zato ker mu več škode in jeze dela, kot pridi, sosebno po vaséh, ktere so sadja najbolj ubožne. Sad na drevesu malokdaj gospodarja včaka; komaj začne ali še ne začne zoreti, že oklatijo otroci celo drevo, sém ter tje se tudi zelo odrašeni škodljivi otroci nahajajo. Ko bi pa drevja mnogo bilo in torej obilo sadja, bi se take spakarije tako zelo ne poznale in sčasoma same po sebi zginile.

Da bo tedaj sadjoreja na Pivki k povzdigi blagostanja pripomogla in tako rekoč kos kmetovega kruha postala, se mi neobhodno potrebno zdi to-le:

1. Da si vsaka soseska na sedanjih spašnikih ugoden in pripraven prostor odloči, ga nepotrebnega kamnja, brinja itd. oprosti ter z zidom ali živo mejo (presko) dobro ogradi. Dobro naj se obdela in va-nj zaseje in zaplodi dovolj divjakov.

2. Kmetje si morajo na polji, posebno pa po spašnikih ugodne in dosti obširne prostore odločiti, po spašnikih jih tudi dobro ograditi, strebti in obdelati. Vse to se bo lahko in še pred zgodilo, kakor bodo v soseskini drevesnici divjaki dorastli. Zato pa ne rok križati, ker po spašnikih in planinah se nahaja divjakov dovolj, kateri se lahko prec presadé in pocepijo.

3. Župan in par družih mož, duhoven ali šolmojster, kjer je moč, naj čujejo, da se bo v drevesnici vse po redu godilo. Njeno obdelovanje pa naj se izroči na soseskine stroške pripravnim in pridnim rokam. Vardijan naj sosebno skerbno varuje; ako bi pa vendar utegnil kdo kaj iz nje vzeti, se bo tat sam izdal; na čigar vertu je vsajeno, ta je ukradel.

Vidil sem v Postojni, najhuje burnem kraju cele Pivke, murbe lepo rasti; kaj, ko bi Pivčanje po izgledu Bistričanov poskusili, se tudi s sviloprejkami pečati, morda bi ne bila kvara brez uspeha?

Sedaj pa iz serca želim, da bi bile moje besede s takim duhom sprejete, s kakoršnim sem jih zapisal! Dasiravno zelo pomankljive, vendar pa resnične in iz zgolj ljubezni do domovine rečene, bi utegnile dokaj sadú obroditi. Bog daj!
B.

Tudi nekaj o učiteljskem časniku.

Zopet se je bralo v „Novicah“ o zadevi slovenskega šolskega časnika, da bi ne ostalo samo pri praznih besedah. Dobro vredovan šolsk časnik pač res bi bil nam učnik, ako bi donášal razun navadnih šolskih reči, tudi pogovore konferencij, napeve, preludije itd.

Gosp. pisatelj pravi: Kaj misli večina slovenskih učnikov o tem, taistih namreč, katerim bi bil nov list to, kar je ribi voda? Nadalje se bere: „Imeli smo časnik, po katerem marljivi učnik, ki si je bil svojega poklica svest in si je liste enako skerbni bčelici v knjigo zvezati dal, še zdaj skerbno sega. Več let nam je donášal razne poduke v šolstvu, lepe povesti itd. Ktera nezgoda je zadela temu listu smertni udarec?“ Odgovorim na to in kar je tudi gola resnica. Ne samo, da manj učnikov je bilo, tudi drugih vzrokov lahko naštejemo. V taistih časih, ko je „Šolski Prij.“ na beli dan zahajal, so še učniki tako rekoč spali ali saj dremali. Ni bilo skoraj od nobene strani ktereга zbudovavca. Slišali smo, še dobro se spomnim, nekaj od „Drobtinice“ govoriti. Kar enkrat neki osmošolec (zdaj mestni kaplan v Belaku —S—) mojemu očetu neke drobtinice („Blaže in Nežica“) brati ponudi in pozneje, ko je vidil, da so očetu te bukve dopadle, jih jim tudi za rabo v šoli pustil.

Pozneje, ko je „Šol. prijatelj“ beli dan zagledal, smo že radi segali po njem. Al predragi, koliko pa je bilo takih mož, temu slavnemu duhovnu enakih? Po celi kerški škofiji le 4, kateri so pri svojih učnikih sprožili veselje do sloven-